

Cartes a Màrius Torres

1

Barcelona, 28 de febrer de 1936

Distingida amiga:

El gust i l'honor han estat meus; no podeu imaginar amb quina simpatia he llegit la vostra carta. És la primera vegada a la vida que en rebo d'una persona que no conec i tot seguit m'ha guanyat el cor amb les seves faltes d'ortografia; sempre he cregut que l'únic defecte de la vostra germana era no fer-ne. Les faltes d'ortografia, artísticament escampades al llarg d'una carta, li comuniquen un no-sé-què d'humà i de convincent, però ja que em demaneu d'intercanviar-ne essent així que no ens coneixem com qui diu de res, us vull advertir amb tota lleialtat que tinc el vici d'escriure'n d'inacabables. Una amistat per correspondència presenta l'avantatge de poder-vos imaginar el vostre corresponçal com més us agradi; em dieu que us imagini de pèl roig i obeeixo. Us imagino, doncs, de pèl roig. Imagineu-me al vostre torn, us ho prego, com un monstre:

La boca, les orelles, els ulls i el nas, enormes;
enfonsades les galtes, fugitiu el mentó.
La silueta dubta entre tigre i moltó;
la Natura el té al nombre dels seus fills més deformes.

Pinteu això d'un groc de sofre, antic color
de l'horror, i vestiu-me'l com un Llätzer de Tormes
amb robes malgirbades i d'impossibles formes;
doneu-li aquella veu fosca del vell Caró.

És la mòmia vivent, l'horripilant fantasma,
el pare dels terrors glaçats i de l'espasme,
nascut sota el senyal fatídic de Saturn.

Quan no el veuen adopta les més absurdes poses
i sota el seu esguard de gran ocell nocturn
com colpides d'un mal sobtat moren les roses.

D'aquesta manera, quan ens presentin pensareu que «no n'hi havia per tant» i que «sempre hi ha un pitjor». Fetes doncs les nostres respectives descripcions m'entra aquest dubte: ¿de què parlarem a les nostres cartes? ¿De bandolers i pirates, de castells i fantasmes, de lírica, de gastronomia, d'economia política, de paleontologia o de metafísica? A mi el que em tira més són les vides de sants, potser per reacció després d'haver-me empassat el *Capital* de Marx que és una indescriptible lata; també sóc pare de família, cosa que m'omple de legítima satisfacció però sense fer-me sentir superior als que no en són; em mereixen, ben al contrari, tots els respectes —i majorment tractant-se, com és el cas, «d'une jeune fille». Hi ha, en efecte, qui troba que a les «jeunes filles» no els està bé de ser-ho.

2

Barcelona, 8 de maig de 1936

Estimada amiga Mercè:

¿Què pensareu d'un home que us escriu una altra carta abans d'haver rebut resposta a la primera? Heu de saber que d'ençà que ens vam veure no he sabut res més de

vós; la vostra germana Esperança, amb qui em trobo, com prou sabeu, cada dia a l'oficina d'ensenyament de català, no em diu més que «bon dia» i «adéu-siau». Després d'haver-me dut a veure-us a vós i a la Dolors em comentava: «Ens deveu tenir a totes tres germanes per tres esbojarrades». És una de les poques coses que s'ha dignat dir-me en els quatre anys que fa que la conec, de manera que més que no pas per una esbojarrada la tinc per una de les més autèntiques lleones que hagin criat mai els deserts de Numídia.

A part d'això, vet aquí que avui hi ha grans notícies a comunicar-vos: la meva filla ja va a col·legi i es dona tanta importància que no s'hi pot tenir tractes. Pel que fa a l'oficina d'Ensenyament de Català per Correspondència de la Generalitat de Catalunya, també hi passen fets de la més alta transcendència: hem dut a terme l'enquesta número 6. Havíem fet una llista de mots: esfinx, Sòfocles, simitarra, rossinyol, nàiade, canyella, abnegació, Assurbanipal, roser de bardissa, mastodont, Botticelli, cafè amb llet, ectoplasma, pluralitat, dièresi, i al costat de cada un calia posar el nom del col·lega que el mot us suggeria. Cada un ignorava què escrivien els altres; doncs bé, a desgrat que entre tots som una dotzena llarga comptant-hi professors i administratius, les respostes han estat coincidents: a la vostra germana Esperança li ha tocat el roser de bardissa i a mi ¿és que caldria dir-ho? l'ectoplasma.

3

Barcelona, 14 de maig de 1936

Estimada amiga:

M'heu escrit l'elogi de l'amistat i no calia; el millor elogi en sou vós. Em fa l'efecte com si ja us conegués de fa molts anys, essent així que hi ha persones amb qui em

faig des de qui sap quan i és com si no en sabés res o a penes. Em parreu del vostre fons de melangia i de pessimisme, vós, que teniu la sort de ser creient; si mai haguéssiu passat la pitjor de les desgràcies, que és l'ateisme, i haguéssiu llegit com si el descobríssiu de nou aquest petit llibre que és l'evangeli ¡quina impressió us hauria fet! Jesús ens hi fa a les ovelles esgarriades unes promences tan engrescadores; cap desig noble no deixarà de realitzar-se. I ¿què sabem dels nostres destins si no som déus? Fa deu anys, jo volia ser frare; en fa sis, era del Partit Comunista Català. Vet aquí que amb la proclamació de la república va deixar de ser clandestí i ja no tenia gràcia, però ¿qui sap on havien volat entretant les meves ganes de ferme frare? Ara exerceixo de pare de família i trobo que és una cosa que no està gens malament si bé en definitiva no ho crec pas obligatori i no oblidó mai que «otros más brutos que yo lo han sido».

La vostra malaltia, d'altra banda, és passatgera, temps a venir no serà més que un record esborradís com ho és per a mi la temporada que em vaig sentir temptat de ferme frare. Era quan vivia a Lleida; al convent de la Mercè hi havia un novici de la meua edat, per cert aragonès i que es deia Liborio; ens havia lligat una amistat d'adolescència, d'aquelles que s'efumen tan fàcilment com es lliuen. Tot això ara em fa somriure, em sembla tan remot. Com m'ho sembla també el Partit Comunista Català i tanmateix quan n'era em feia l'efecte que faríem trontollar el món; ara no us sabria pas dir on em sentiria més desplaçat. Mal per mal (i permeteu-me que us ho digui en vers)

en el meu esperit, en el fons clerical,
 sempre hi ha un no-sé-què de Ritu i de Misteri;
 jansenista potser i no gaire com cal,
 sempre, sempre m'ha atret aquell suau imperi

dels vells racons ungits de molsa monacal
i els llibres plens de pau, ai las, i de senderi
on troba el cor cansat tot el que pot haver-hi
d'auster i reposant, de sòlid i moral.

El Somni, l'Aventura, l'Engany i la Follia
vindrien a torbar sovint l'ànima mia;
jo fóra inexpugnable sols que pogués tenir

una ermita allà lluny i un xiprer malencònic,
una sotana usada, un Kempis en llatí
i un polsim de rapé per al meu nas canònic.

4

Barcelona, 13 de juliol de 1936

Estimada amiga:

Enyoro aquelles hores passades a la vostra torre d'Horta, durant la vostra escapada del sanatori; aquell cafè acabat de fer per l'Esperança i aquell ambient entre bohemí i romàntic que ve dels mobles passats de moda i de l'olor de jardí. La primera vegada que us decidireu a fer una nova escapada heu de venir a casa; també hi tenim mobles de tots els estils i més encara de totes les procedències sense excloure el robatori; no hi ha jardí però sí una dotzena de gerros de terrissa que la Nuri té sempre plens de flors. En aquest pis, que és molt petit, va néixer la nostra filla i li hem posat afecte; no voldríem deixar-lo si no és per una torre per l'estil de la vostra i n'hi ha segurament per anys ja que la voldríem, no pas llogada, sinó de propietat; voldríem tantes coses. Moltes de les que volem potser no les arribarem a tenir mai però pensar-hi i desitjar-les també fa passar l'estona; tot ajuda a viure. Us vull renyar una vegada més per aquesta idea que us feu de vós mateixa, i que ja m'heu manifestat tantes vegades, de ser

«una persona inútil»; començo per no creure gaire en les «útils», que escriuen obres completes o construeixen carreteres o guanyen plets o dirigeixen bancs. Bé és veritat que hi ha d'haver de tot perquè el món rutlli i que a tots plegats, sense excloure els banquers, ens ha fet Nostre Senyor.

5

Barcelona, dilluns 27 de juliol de 1936

Estimada amiga:

No calia que passéssiu cap angúnia per nosaltres; personalment, l'única molèstia que he sentit és la manca de tabac i de correus. Acabo de rebre carta vostra i d'obtenir unes paquetilles d'escafarlata, de manera que en aquest moment seria perfectament feliç si no fos pel cataclisme que sotragueja la nostra terra desventurada.

Però em sento furiosament optimista respecte al desenllaç d'aquesta tragèdia tan inesperada i tan espantosa; la meua reacció pot resumir-se en un crit: ¡visca el govern legítim de Catalunya! La resta és una torrentada que passarà; el govern autònom restablirà l'ordre públic. L'essencial era vèncer la sublevació anticatalana; perquè per a nosaltres, i per damunt de tot, es tractava d'això. Pel que fa a aquests incendis d'esglésies, saqueigs i assassinats que van començar el vespre del diumenge 19 o sigui moltes hores després de vençuda la sublevació, són una cosa d'allò més tèrbol ja que només serveixen per deshonrar la victòria. La mateixa *Humanitat*, el diari de l'Esquerra, portava que a uns incendiaris d'esglésies detinguts el dilluns per la policia de la Generalitat se'ls trobà al damunt el carnet de Falange. Tot plegat és d'una confusió que els simples mortals ens hi perdem; penso amb astorament com n'és de difícil d'arribar a saber la veritat de fets que

passen a la mateixa ciutat on vius ¿com podríem pretendre de saber-la amb certesa dels que han passat molt lluny o en altres segles?

És el cas que el divendres dia 17 es vivia molt tranquil a Barcelona, ja que la immensa majoria de ciutadans no sospitàvem el daltabaix que s'atansava. Jo havia anat a veure precisament els meus pares i encara no se sabia res del sublevament dels moros i el Terç a l'Àfrica. Em van dir que el tiet Gaietà, un dels dos germans de la meva mare (l'altre és el que havia estat president de la Diputació), els havia telefonat des de Terrassa per parlar-los dels rumors que ja corrien amb insistència: «Ara haurem d'anar tots amb en Companys» digué el meu oncle, que sempre havia estat de la Lliga com tota la família; i tots hi havien estat d'acord. El mateix venia a dir en substància l'editorial de la *Veu de Catalunya* apareguda l'endemà al matí; suposo que la devíeu rebre al sanatori. Segons els rumors que corrien, Companys i Cambó haurien tingut unes entrevistes secretes per parlar de constituir una nova Solidaritat Catalana ¿qui es podia esperar aquest desbordament anàrquic? El meu oncle i el seu sogre van ser assassinats als afores i si els seus fills no han corregut la mateixa sort és perquè no havien cabut al cotxe en què se'ls enduien. Sembla que ara són a França; si els meus cosins es passessin a l'altra banda ¿tindria res d'incomprensible després d'haver vist com els anarquistes s'enduien el seu pare i el seu avi per assassinar-los?

Però passar-se a l'altra banda és un error garrafal. Els de l'altra banda, que són tan cafres com els anarquistes, van directament contra Catalunya i no se'n fan cap secret; i si s'ha produït aquest desbordament anàrquic que no s'esperava ningú és perquè abans hi havia hagut la sublevació feixista. Per pueril que pugui semblar, la pregunta «¿qui ha començat?» és moralment decisiva.

Sobretot que no és pas tot l'exèrcit que s'ha sublevat; també en això s'ha produït una confusió espantosa. El

capità general de Catalunya (o general de la IV Divisió) continua en el seu lloc, la majoria de regiments no van prendre part a la revolta; alguns, com és ara els de les casernes de vora el Parc de la Ciutadella, fins van contribuir a esclafar-la secundant les forces d'ordre públic de la Generalitat. És també el cas de l'aviació, lleial en tot moment al govern autònom. El cas és que d'ençà del dimarts dia 21 ja no hi ha hagut més lluita a Barcelona. S'han acabat les escenes d'incendis i altres violències, que massa dies van durar. El govern de Catalunya dicta entretant tot de decrets plens de bon sentit, «que causen un excel·lent efecte entre la població en general» per dir-ho en estil periodístic, i entre altres coses anuncia la formació d'unes «Milícies Ciutadanes de Catalunya». El nom no sembla gaire encertat; això de «Milícies» té precisament un regust feixista o bé recorda, cosa potser pitjor, les inefables Milícies liberals de la passada centúria. Podem suposar que el propòsit s'expressa amb el final del nom: «de Catalunya» i és suposant-ho així que vaig cuitar a apuntarm'hi. Allà on ens apuntaven ens van dir que no hi havia fusells perquè els anarquistes els tenien acaparats; potser un altre cop us escriuré alguna cosa sobre això. Alguna cosa viscuda.

Durant tots aquests dies d'inacció forçosa, no sols dormia vuit hores de tirada cada nit sinó que encara feia migdiada. La Nuri em va titllar de marmota i jo li vaig replicar amb Miquel Àngel:

Piaceme il sonno e più l'esser di sasso...

El divendres ja vam treballar a l'oficina; els autobusos d'Horta encara no anaven i la vostra germana no pogué venir. L'endemà, diada de sant Jaume, era festa; avui, diilluns, sóc jo que no hi he anat, de manera que entre unes coses i altres encara no l'he vista d'ençà del cataclisme. Un altre dia us escriuré algunes altres coses, en general

ben poc importants, que he observat durant aquestes jornades que Barcelona no oblidarà mai; la commoció ha estat forta però de tota manera no cal fer cas del que diu certa gent exagerada i en darrer terme, després de vessar les degudes llàgrimes ¿no podríem reconèixer potser que alguna part de culpa ha estat nostra? Nostra, vull dir, de tots plegats; per exemple vostra i meva «per la part que ens toca». No hem sabut assimilar aquesta gent forastera que anomenem despectivament «els murciàns»; hem tolerat que la seu de Barcelona fos regida per un bisbe tan foraster com ells; ell mateix, des de la trona, amb una inconsciència que feia estremir, havia contribuït a congriar la tempesta que l'ha perdut.

I perdoneu la immensitat d'aquesta carta i el to pedantesc que potser li trobareu ja que no us hi parlo, es pot dir, més que de política ¿és que podríem deixar de parlar-ne aquests dies? No es parla de res més. Res no ens impedeix, ja que la calma sembla renéixer i els correus tornen a funcionar, de reprendre la nostra correspondència habitual «com si res no hagués passat». Potser tot plegat no haurà estat més que una «militarada» seguida d'una «setmana tràgica» com tantes.

[AFEGIT EL 1948: L'editorial de *La Veu de Catalunya* de què parla aquesta carta deu ser un article del número del dissabte 18 de juliol, intítulat *El respecte a la llei* i signat per Joaquim Pellicena, director del diari si no em falla la memòria, que apareix a primera plana i a l'esquerra com si en efecte en fos l'editorial; en una pàgina interior n'hi ha un altre d'intítulat precisament *Editorial* i sense signatura, però no crec pas que em referís a aquest. El de Joaquim Pellicena en glossa un de Duran i Ventosa, un dels màxims dirigents de la Lliga, que hi havia aparegut dos dies abans i que ja venia a dir en substància el mateix; no fa cap referència a l'alçament de l'exèrcit colonial al Rif però s'endevina que aquest silenci es deu a la censura: repetit diverses vegades al llarg del número apareix en efecte l'advertiment «Aquest número de *La Veu de Catalunya* ha passat per

la censura prèvia» i es veuen unes columnes amb la composició trinxada que segurament corresponien a aquells rumors de darrera hora, que el divendres a la nit —quan es compongué la *Veü* del dissabte— les autoritats encara devien considerar prematur que es difonguessin; sembla tot ell inspirat en aquells rumors que no es donen enlloc del diari però que corrien i en tot cas recordo que tots el vam interpretar com una condemna de l'alçament militar, condemna en què, en aquell primer moment, coincidia tothom a Barcelona. He copiat a l'hemeroteca municipal els paràgrafs més significatius d'aquest article:

«... Aquest règim de democràcia representativa existeix avui als pobles més cultes, més rics, més lliures, més feliços d'Europa i de fora d'Europa: a l'Imperi britànic, als Estats Units d'Amèrica, a França mateix malgrat el parèntesi del Front Popular; a Bèlgica, a Holanda, a Suïssa, a Suècia, a Noruega, tan semblant pel nombre dels seus habitants a Catalunya. ¿A quin país organitzat en dictadura els habitants gaudeixen en conjunt d'un benestar comparable al que gaudeixen els habitants d'aquells Estats, organitzats en un veritable règim de democràcia representativa? Aquesta és una altra realitat indefugible. Per raons de patriotisme elemental, nosaltres preferim que Catalunya s'assemblí més a Noruega, com a exemple, que no a la Venezuela del general Castro o del general Gómez.»

«Quant a la primacia dels problemes que ens inquieten i ens preocupen, no hi pot haver per a nosaltres, ni com a partit ni com a poble, cap altre problema superior al de la pròpia significació i al de la pròpia personalitat. Aquest és el problema de la nostra pròpia existència. Totes les altres coses són per a nosaltres circumstancials i passatgeres. No digueu que han fracassat la llibertat i la democràcia representativa perquè hi hagi pobles i homes que no han sabut fer-se'n dignes. Els que han fracassat, si de cas, són els pobles i els homes que no han sabut organitzar-se en una societat civil lliure.»

«És evident que, per a tots nosaltres, fóra molt més còmode no participar en les aspres polèmiques de l'hora. Hi ha, però, deures irrenunciabls de patriotisme, que ens obliguen a insistir en aquests punts fonamentals un dia i un altre dia. Els qui somnien solucions de violència, pensin que, creat un am-

bient de lluita i d'odi, creat un clima de guerra civil, creada una atmosfera d'hostilitat irreductible, mai no podran saber si acabarà per triomfar la solució de violència que ells desitgen o la solució de violència contrària.»

«Molt més innocents, molt més ingenus que els qui creguin encara en la possibilitat d'establir a les terres d'Espanya un mínim de convivència civil entre els ciutadans i un mínim d'eficàcia en el funcionament de les institucions representatives, serien els qui creguessin que una hipòtesi totalitària, una solució dictatorial, fos la que fos, no significaria a Espanya la negació absoluta i immediata de tot el que constitueix la nostra única raó d'existència com a força política en la vida pública espanyola i en la vida pública catalana. Una dictadura a Espanya, en qualsevol de les seves formes, seria radicalment, irreductiblement anticatalana. Com deia el senyor Cambó no fa gaires setmanes, aviat ni tan sols podríem pregar en català. És, doncs, un deure patriòtic ineludible, inexorable, que, mentre sigui materialment possible, nosaltres fem tot el que calgui perquè aquesta solució catastròfica no s'esdevingui, i perquè si els fets, contra la nostra voluntat i sense la nostra culpa, la converteixen en inevitable, no en tinguem ni cap responsabilitat ni cap complicitat.»

Aquest article havia de ser, sense saber-ho, el testament de la Lliga; el número del dissabte 18 de juliol de 1936 és en efecte el darrer de la *Veu de Catalunya* que es pogué imprimir lliurement. A l'hemeroteca municipal manquen els números corresponents al diumenge 19 i al dimarts 21, que ja no degueren aparèixer; i el del dimecres 22 ja duu la notícia de la incautació del diari per la conselleria de Governació de la Generalitat, verificada la vetlla; havia començat la persecució contra la Lliga, partit catalanista, democràtic i liberal pel qual havia votat feia pocs mesos prop de la meitat dels ciutadans.]